

Programma van maatregelen Antwerpen – Oever

Natasja Reyns en David Vanhee

Bornem
2020

Gemotiveerd advies

Het was mogelijk om al het vooronderzoek uit te voeren dat noodzakelijk is om met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en de waarde van het archeologische erfgoed. Het uitgevoerde vooronderzoek omvat een bureauonderzoek (projectcode 2019J52).

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Er is vooral een hoge verwachting naar resten van historische bebouwing, die zeker kunnen teruggaan tot de 15de eeuw. Vondsten uit de ijzertijd en de Romeinse tijd die in de omgeving gedaan zijn, geven aan dat ook voor het onderzoeksgebied rekening gehouden moet worden met de mogelijke aanwezigheid van oudere archeologische resten.

De geplande werken op het terrein betekenen een volledige verstoring van het bodemarchief binnen het onderzoeksgebied tot op een diepte van ca. 6,12 m. Plaatselijk loopt de verstoringsdiepte zelfs op tot 7,52 m. Het archeologisch potentieel van het terrein en de bedreiging die uitgaat van de geplande werken op het terrein, maken dat verder onderzoek nodig is.

Gezien de aard van de verwachte resten is een proefputtenonderzoek een goede onderzoeksmethode om inzicht te krijgen in de aanwezige niveaus (aantal en diepte) en de bewaringstoestand van het bodemarchief.

De zone geadviseerd voor bijkomend archeologisch vooronderzoek heeft een oppervlakte van ca. 2686 m². Naar aanleiding daarvan werd een programma van maatregelen opgemaakt.

Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem

Administratieve gegevens

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Antwerpen, Antwerpen, Oever/Scheldeken, Sint-Andries

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 151945 212007
- 151928 211985
- 151872 211991
- 151904 212043

Kadastraal plan:

Figuur 1: Zone afgebakend voor opgraving (rood), weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Antwerpen, Afdeling 4, sectie D, nummers 3389K en 3389L

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 2686 m²

Aanleiding van het vooronderzoek

Zie 2.3.2 in het Verslag van resultaten.

Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

Zie 2.4.4 in het Verslag van resultaten.

Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Doelstelling van een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem is nagaan of archeologische niveaus aanwezig zijn in het projectgebied en op welke diepte, om een verdere inschatting te kunnen maken van de versturende impact van de geplande werken. Ook dient het uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem uitspraken te kunnen doen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site binnen het onderzoeksgebied en over het potentieel op kennisvermeerdering.

Dit kan door middel van volgende onderzoeksvragen:

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Kan het onderzoek de gegevens uit het archeologisch vooronderzoek bevestigen of bijstellen?
- Wat is de relatie tussen de gesloopte panden en het aanwezig archeologisch erfgoed?
- Zijn er sporen aanwezig die inzicht geven in de vroegere indeling van het erf en is daar een evolutie in te herkennen?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Kan het onderzoek de gekende historische gegevens en interpretaties over het onderzoeksgebied fijn stellen, aanvullen en/of bijstellen?
- Van wanneer dateren de oudste resten op de site en waaruit bestaan ze?
- Welke fasering tonen de muurresten aan?

Onderzoeksstrategie en methode en technieken

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria:

1° is het MOGELIJK deze methode toe te passen op dit terrein?

2° is het NUTTIG deze methode toe te passen op dit terrein (levert het iets op)?

3° is het overdreven SCHADELIJK voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?

4° is het NOODZAKELIJK deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Omdat het terrein een hoog archeologisch potentieel kent en omdat de geplande werken op het terrein een bedreiging van het bodemarchief vormen, is de uitvoering van bijkomend vooronderzoek aangewezen. Voor het verdere vooronderzoek wegen we verschillende onderzoeksmethodes af.

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Het potentieel op kennisvermeerdering is voor deze onderzoekstechniek te beperkt.

Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het terrein bijna volledig verhard is.

Landschappelijk bodemonderzoek kan relevant zijn om de bewaringstoestand van de bodem in te schatten, maar omdat bijna het volledige perceel vandaag de dag bebouwd is, is het kosten-baten efficiënter om meteen over te gaan tot een proefputtenonderzoek, dat een veel hoger potentieel op kennisvermeerdering kent.

Een proefputtenonderzoek biedt inzicht in de stratigrafische opbouw en de bewaringstoestand van het bodemarchief en toont mogelijk ook de aanwezigheid en de bewaringstoestand van relevante archeologische resten aan. Deze onderzoekstechniek is geschikt omdat een site met complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

De onderzoekszone beslaat steeds de oppervlakte van ca. 2686 m². De onderzoeksdoelen zijn succesvol bereikt wanneer de vooropgestelde onderzoeksvragen en de bijkomende onderzoeksvragen die opgesteld worden naar aanleiding van elk assessment beantwoord zijn.

Figuur 2: Afbakening van het te onderzoeken gebied (www.geopunt.be)

Onderzoekstechnieken

Het volledige onderzoeksgebied wordt door de geplande werken verstoord tot op een diepte van ca. 4,14 m. Daarom dient het bodemarchief onderzocht te worden tot op een diepte van ca. 4,44 m (4,14 m + 30 cm buffer) of totdat alle aardkundige eenheden onderzocht zijn waarin archeologische sites in primaire positie kunnen voorkomen, die relevant zijn voor de vraagstellingen van het onderzoek. Wanneer er zich nog archeologische waarden dieper dan dit niveau bevinden, moeten in het vervolgtraject maatregelen opgenomen worden voor de in situ bewaring.

Voor aanvang van het proefputtenonderzoek dient de aanwezige bebouwing gesloopt te worden. De uitbraak van de vloerplaat en andere ondergrondse massieven dient te gebeuren onder begeleiding

van een archeoloog. Omdat historische bebouwing verwacht wordt, mogen muren en funderingen die archeologisch relevant zijn niet uitgebroken worden. Dit dient aangegeven te worden door de begeleidende archeoloog.

Proefputten

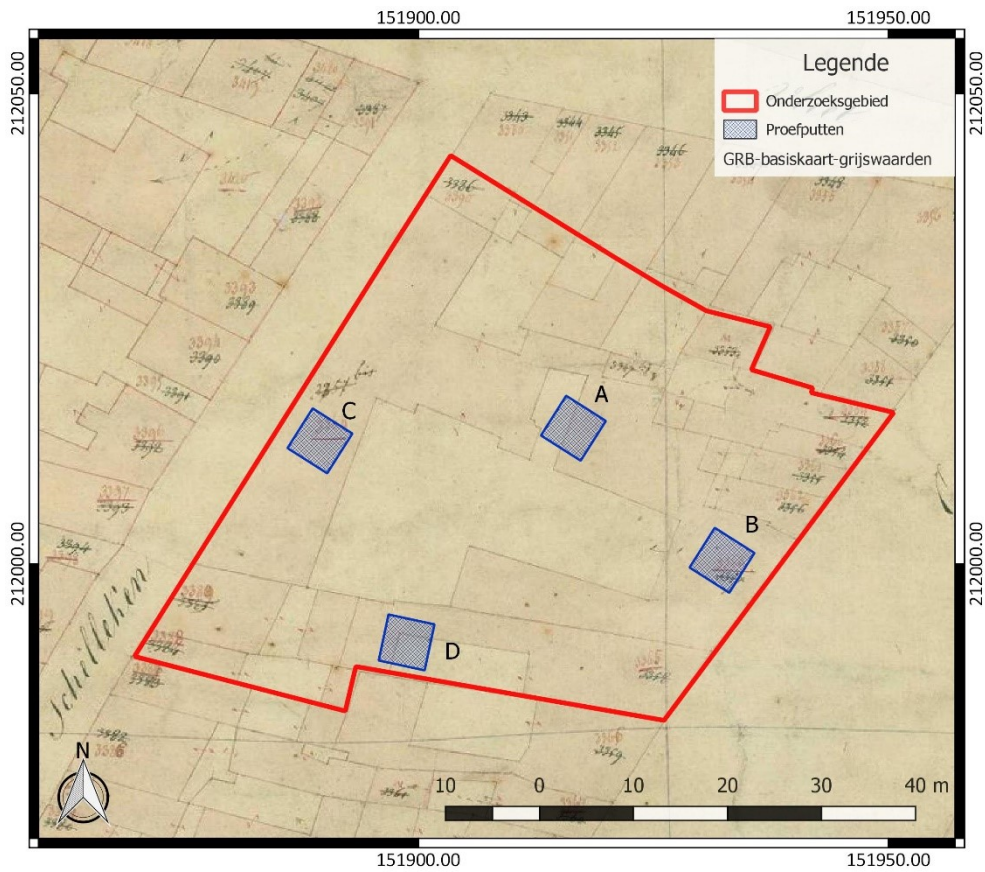
Voor de gehanteerde onderzoekstechnieken is hoofdstuk 8.6 van de Code van Goede Praktijk van toepassing. Proefputten worden aangelegd met een opgravingsvlak per archeologisch relevant niveau om een zicht te krijgen op de stratigrafische opbouw van de te onderzoeken zones. Elke proefput wordt gezien als een beperkte opgraving en dient zodanig geregistreerd te worden. Indien de natuurlijke ondergrond in tafonomisch primaire context niet bereikt kan worden, dient men per proefput enkele boringen of sonderingen tot 20 cm in de natuurlijke ondergrond in tafonomisch primaire context te plaatsen om de stratigrafie in kaart te brengen.

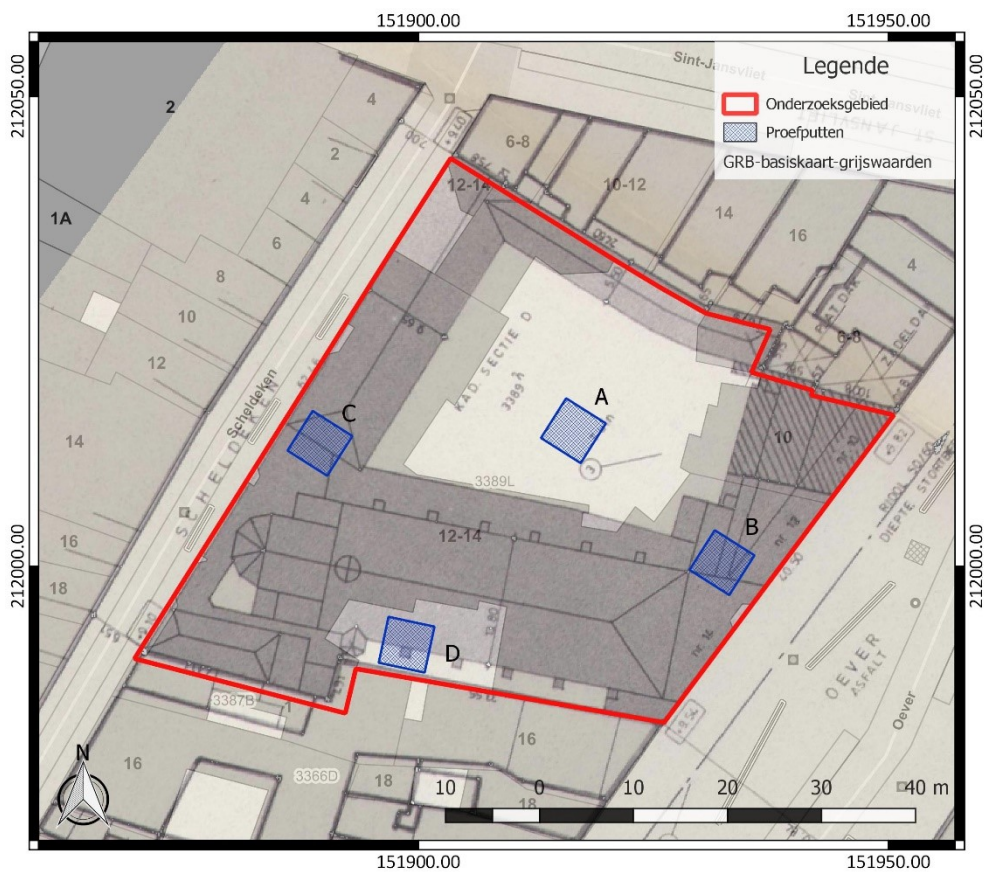
Figuur 3: Inplanting van de proefputten (blauw), weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Er dienen vier proefputten (A, B, C en D) aangelegd te worden, van 5 x 5 m groot. Deze kunnen op een dieper niveau versmallen in functie van de veiligheid.

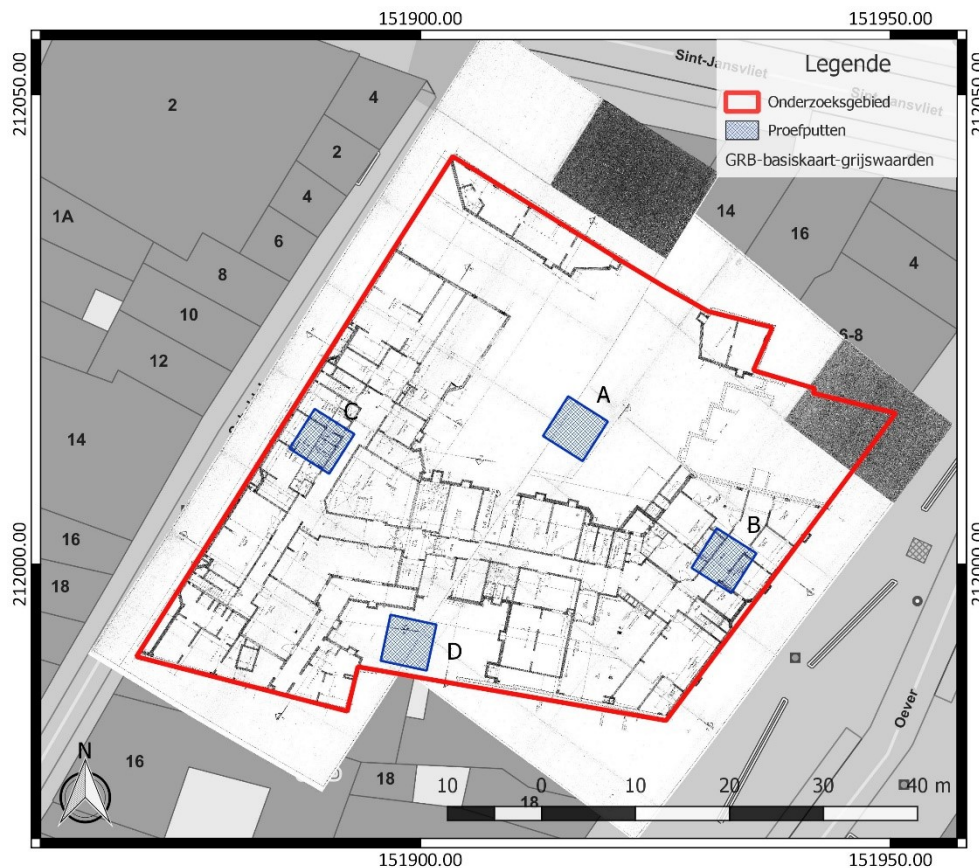
Deze proefputten worden zo voorzien dat ze inzicht geven in de gebruiksgeschiedenis van de verschillende historische percelen die later samengevoegd werden tot het huidige geheel. We gebruiken daarvoor het Primitief Kadaster om de inplanting van de proefputten te bepalen, omdat het de oudste nauwkeurige kaart betreft. De ligging van de proefputten is ook uitgezet ten opzichte van het kelderplan van het woon- en zorgcentrum en het plan van de 19de-eeuwse abdij.

Figuur 4: Situering van de proefputten op het Primitief kadaster uit 1830-1834 (www.cartesius.be)

Figuur 5: Situering van de proefputten op het plan van de abdij (Architect E. Schoonbaert)

Figuur 6: Situering van de proefputten op het plan van het woon- en zorgcentrum (Architect E. Schoonbaert)

De meest noordelijke proefput A wordt aangelegd op de centrale binnenplaats van het woon- en zorgcentrum. De historische kaarten laten uitschijnen dat hier mogelijk minder negatieve impact was door bewoning uit de nieuwste tijd. We verwachten er muurresten, maar ook open ruimte, zoals te zien is op het Primitief Kadaster en op het plan van de 19de-eeuwse abdij.

Proefput B is ingeplant langs Oever. Hier zijn kelders aanwezig van het woon- en zorgcentrum (diepte -3,4 m), maar er worden nog oudere sporen onder dit niveau verwacht. Op het Primitief Kadaster ligt het binnen een groot bouwvolume dat na 1800 is aangelegd. Op het plan van de 19de-eeuwse abdij liggen hier een aantal abdijsgebouwen samen. Proefput C is ingeplant langs Scheldeken. Ook hier zijn kelders aanwezig van het woon- en zorgcentrum (diepte -3,4 m), maar er worden nog sporen onder dit niveau verwacht. Op het Primitief Kadaster ligt het eveneens binnen een groot bouwvolume dat na 1800 is aangelegd. Op het plan van de 19de-eeuwse abdij ligt deze proefput ter hoogte van een muur tussen twee gebouwen die de westelijke vleugel van de abdij vormen en die ten zuidoosten van de kerk ligt. De proefputten B en C laten toe de impact van de bouw van het woon- en zorgcentrum in te schatten en eventueel ouder bodemarchief er onder te onderzoeken.

De laatste proefput D ligt ter hoogte van de abdijkerk, ter hoogte van een open plek binnen het woon- en zorgcentrum. De bouw ervan kan er weinig negatieve impact gehad hebben. Ook op het Primitief Kadaster en op het plan van de 19de-eeuwse abdij is een deel van dit terrein onbebouwd gebleven. Hier wordt de meeste informatie over de abdijkerk en de oudere bewoningsfasen verwacht.

Op deze manier wordt 200 m² of ca. 7,5 % van de te onderzoeken zone onderzocht. De dekkingsgraad en de inplanting van de proefputten volstaan om voldoende gefundeerde uitspraken te doen over de rest van het terrein.

Indien na de aanleg van de voorziene proefputten toch blijkt dat de onderzoeksvragen onvoldoende beantwoord kunnen worden, dienen de aangelegde proefputten vergroot te worden of dienen bijkomende proefputten aangelegd te worden, tot de onderzoeksvragen wel voldoende beantwoord kunnen worden. De inplanting van bijkomende proefputten dient gekozen te worden in functie van de nog openstaande vragen na uitvoering van de voorziene proefputten. De gemaakte keuzes worden nadien toegelicht in de op te stellen nota.

Aan de hand van proefputten wordt slechts een beperkt deel van het totale onderzoeksgebied onderzocht. Dit moet vooral inzicht geven in de aanwezige stratigrafie, de bewaringstoestand van het bodemarchief en het verwachte aantal relevante archeologische niveaus. Op basis van eerder uitgevoerde onderzoeken in de historische stadskern van Antwerpen is duidelijk dat relevante muurresten en ook andere sporen nog tot op grote diepte en onder bestaande bebouwing en verharding kunnen voorkomen.

Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er zijn geen afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk die voor aanvang van het onderzoek met ingreep in de bodem reeds voorzien zijn.